

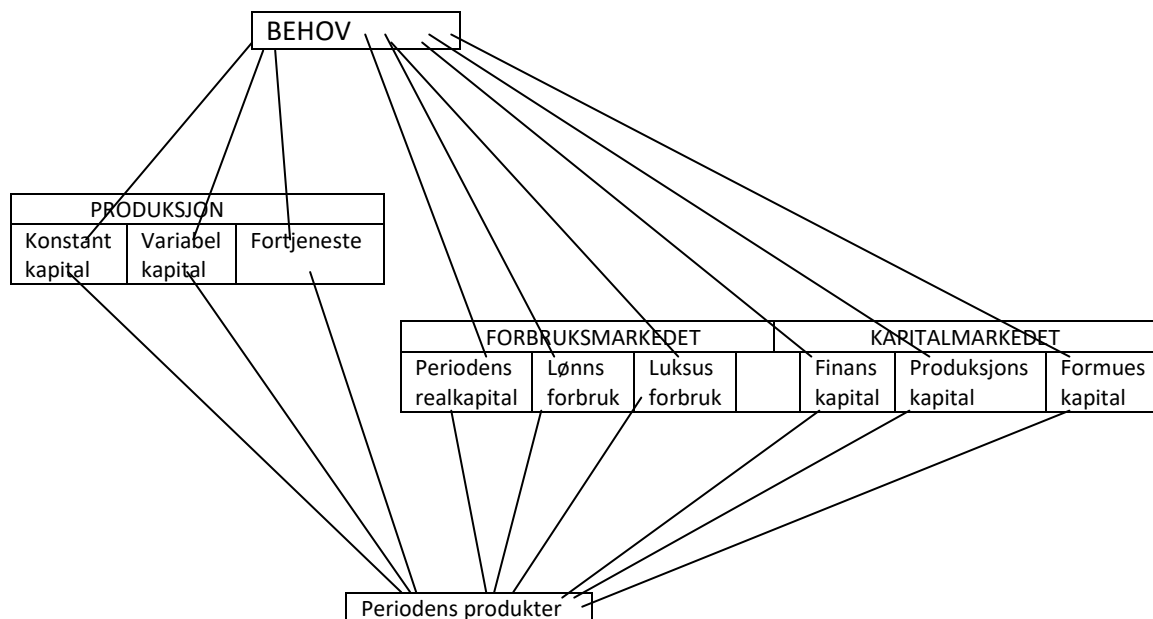
Kapitalens utvikling

Sirkulasjonen

Vi har tidligere vært innom sirkulasjonen og nevnt at Karl Marx beskriver denne i Kapitalen Bind 2. Han setter i bind 2 en ramme rundt sirkulasjonen med det han kaller sirkulasjonsperioden. Han beskriver sirkulasjonen med de bestanddelene som inngår i sirkulasjonsperioden. På produksjonssiden er det andelen av den konstante og variable kapitalen som inngår i sirkulasjonsperioden, og periodens merverdi som skapes av den variable kapitalen. Disse bestanddelene på produksjonssiden skaper periodens produkt. På forbrukssiden kan dette produktet benyttes i sektor 1, som er forbruket til neste periodes konstante kapital, eller i sektor 2 som er forbruket i neste periodes variable kapital. Det å beskrive sirkulasjonen på denne måten, ut i fra en sirkulasjonsperiode, gir viktige innsikter, men det gir også store begrensninger i analysen. Dersom sirkulasjonsperioden er ti år, vil vi få helt andre størrelser og hanskes med, enn om perioden er ett år.

Jeg tror det mest fruktbare når vi beskriver sirkulasjonen er å se helt bort fra en tidsavgrenset sirkulasjonsperiode. Vi må tenke oss sirkulasjonen som en kontinuerlig fremadskridende bevegelse. Jeg tror det perspektivet kan bringe oss de mest interessante innsiktene. Dersom vi ser sirkulasjonsprosessen som en kontinuerlig fremadskridende bevegelse, kan vi beskrive den som i illustrasjonen under:

Sirkulasjonen

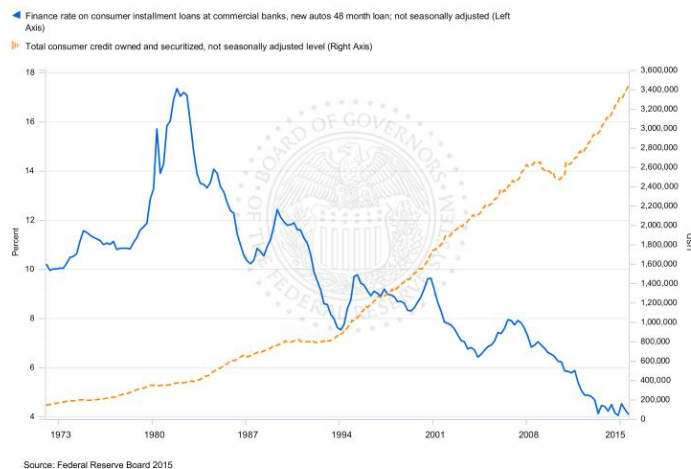
Vi ser produksjonsprosessen med de tre linjene til venstre. Den starter med utgangspunkt i de behovene som finnes i samfunnet. I produksjonen inngår den konstante kapitalen dvs. all produksjonskapital, den variable kapitalen dvs. hele arbeidsstokken, samt fortjenesten bestående av forbedringens profitt og arbeidets merverdi. Summen av produksjonen blir til summen av samfunnets produkter. Disse fordeles til forbruk enten til forbruksmarkedet eller kapitalmarkedet. Forbruksmarkedet består av sirkulerende konstant kapital, dvs. konstant kapital (reakkapital) beregnet på raskt forbruk i framtidig produksjon, av lønnstageres forbruk og av luksusforbruk fra kapitaleiere og deres direktører. Kapitalmarkedet består av tre hovedformer, finanskapitalen (utlånskapital), produksjonskapital av varighet og

formueskapital (fast eiendom, boliger mm.) Disse seks hovedformene for forbruk av det skapte produktet virker over helt forskjellige tidsrom. En investering i produksjonskapital kan virke over et tidsrom på 50 år, mens en formueskapital, for eksempel en tomt, kan virke over et tidsrom på hundre eller kanskje to hundre år. Når man tidsavgrenser sirkulasjonen til en periode på et år, er det vanskelig å se helheten i disse bevegelsene.

Utviklingen av kapitalens verdi på kort sikt

Som beskrevet i artikkelen om kapitalorganisasjonens utvikling, begynte pengeforsyningen på begynnelsen av åttitallet å øke i hittil ukjent takt i form av stadig mer ny kreditt. Samtidig hadde industrialismen nådd sitt høydepunkt i høyinntektslandene på 1970-tallet. Økende bruksverdi, gradvis fall i forbedringens profitt og utviklingen av kapitalorganisasjonen spiller sammen. Resultatet blir at finanskapitalen øker, både fordi det blir færre muligheter til å finne sysselsetting av finanskapitalen til en gjennomsnittlig rente, og fordi det skapes ny kreditt. Tidligere kunne man risikere overproduksjon av varer, men reguleringen av tilbudssiden er nå så langt utviklet at man stanser produksjonen før det blir overproduksjon. Resultatet blir overproduksjon av kapital i stedet for. Økonomenes såkalte sparebølge er sammensatt av disse to faktorene, kapitalopphopning som følge av fallende fortjeneste og økende mengde ny kreditt. Resultatet blir et langsomt fall i finanskapitalens (utlånskapitalens) verdi i perioden fra 1980-tallet til 2010. Det resulterer i tilsvarende figurer som den fra USA, vist under, i alle høyinntektsland:

Utviklingen av rente og kreditt i USA 1973-2015 (kreditt rød strek – rente blå strek)

Vi kan se utviklingen av kapitalens tre former (finanskapital, formueskapital og produksjonskapital) både som en helhet og hver for seg. Når verdien av finanskapitalen faller mot null, faller ikke den totale kapitalen like mye. Det skyldes at i en periode hvor finansrenta faller, blir det billigere å skaffe seg lån. Man kan skaffe seg tre ganger så mye penger for samme kostnaden. Det medfører at kapitalen i en slik periode hvor den øker i omfang, vil søke seg mot formueskapitalen, særlig fast eiendom. Der vil kapitalen få dobbel inntekt i denne perioden. Først vil den få leieinntekter, dersom det underliggende sett er kjøpekraftig og absolutt behov for leie av fast eiendom til stede. Dernest vil en tilstrømming av kapital føre til knapphet på formuesobjekter, og dermed til en verdistigning. Denne bevegelsen er bakgrunnen for den store stigningen i boligpriser i denne perioden. Når rentefallet når bunnen, oppstår en periode med en annen bevegelse, en periode vi er inne i

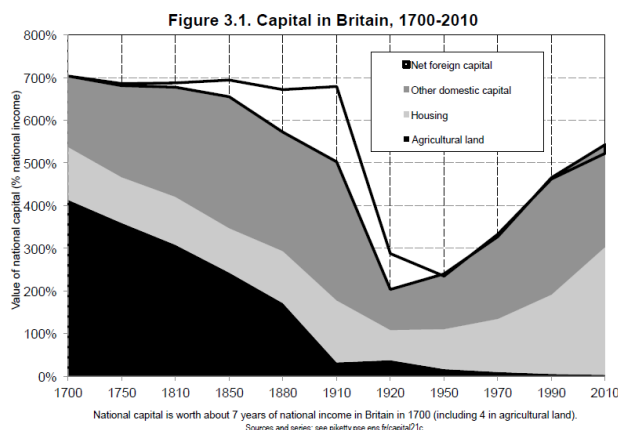
nå. Da har svekket etterspørsel og økt tilbud etter finanskapital ført til at renta har blitt lavere enn renta i produksjonsøkonomien. La oss si at finansrenta har falt til 1 %, mens renta i produksjonsøkonomien er på 3 %. Fra det øyeblikket finansrenta blir lavere enn renta i produksjonsøkonomien vil kapitalen gradvis orienter seg mot produksjonsøkonomien. Denne tilstrømmingen av kapital vil medføre både en verdiøkning av eierpostene i produksjonsøkonomien og en stimulering av vare- og tjenesteøkonomien. Når finansrenta er lavere enn renta i produksjonen, tilsier det at langt flere transaksjoner blir forsvarlige, fordi alternativet for kapitalen er en lavere finansrente. Denne perioden vil ventelig vare 15 – 20 år, kanskje mer, kanskje mindre. Perioden vil avsluttes når finansrenta og renta i produksjonen når det samme nivået.

Vi ser at kapitalen som helhet gradvis mister sin verdi, først finanskapitalen, noe som først fører til en periodisk økning av formueskapitalen til renta når en foreløpig bunn, så en periodisk økning av produksjonskapitalen og vare- og tjenestesirkulasjonen. Denne er vi inne i nå, og økonomer og aviscommentatorer forveksler det med at "nå har kapitalismen vendt tilbake til det normale igjen". Før vi ser på hva som vil skje videre, skal vi så vidt innom kapitalens langsiktige utvikling.

Utvikling av kapitalens verdi på lengre sikt

For å forstå hvordan kapitalen utvikler seg på lang sikt, skal vi se på en figur laget av Thomas Piketty i boken "Kapitalen i det 21. århundret".

Kapitalens verdi England

Denne figuren ser lik ut i alle høyinntektsland, England er tilfeldig valgt. Mange leser av dette at kapitalens verdi hadde en nedgangsperiode fra 1920 til 1970, for så vidt riktig, men det er noe annet som er viktigere vi egentlig ser. Vi ser at jordbrukskapitalen (svart farge) likvideres som kapitalform. Jorda blir ikke borte, men verdien på jordbrukskapitalen blir borte. Dette skyldes at fortjenesten på jordbrukskapitalen blir forsvinnende liten, noe som styrer verdien av den samme jordbrukskapitalen.

På samme måte vil det gå med produksjonskapitalen etter hvert som den samlede fortjenesten avtar. Så lenge arbeidets merverdi kan erstatte forbedringens profitt vil verdien kunne holdes oppe. Når kildene til arbeidets merverdi er uttømt, dvs. at lønns- og arbeidsvilkårene er presset ned mot et minimum, er verdifallet uunngåelig. Dette kan delvis motvirkes i høyinntektslandene ved at de tilegner seg fortjeneste fra utviklingsland som er i andre faser av sin industrialisering.

Hvor går samfunnet etter perioden med stimulering av produksjonsøkonomien?

Etter fasen beskrevet over, vil man oppleve et nytt press på verdien av finanskapitalen. Men denne gangen vil presset starte på et langt lavere rentenivå, kanskje mellom 2 og 3 %. Verdien av finanskapitalen vil da etter hvert presses under null. Måten det vil skje på er gjennom tvungen partiell nedskrivning av kapital, for eksempel lånekriser. Det vil medføre konkurser for deler av finanskapitalen, slik at kapitalen blir tvangsmessig nedskrevet. På dette tidspunktet vil etterspørselsiden etter kapital være enda mer dominerende enn i dag, i forhold til tilbudet. Det betyr at selv om sentralbanken griper inn med ferske kreditter vil det bare i liten grad avhjelpe situasjonen, fordi etterspørselen etter kreditt vil være svært lav. Man vil da oppleve en ny runde med flukt fra finanskapital til formueskapital, men nå med en fortjenestemargin på et langt lavere nivå enn den runden vi nå har vært igjennom. I tillegg vil man antageligvis slite med deflatoriske tendenser, fordi jaget etter absolutt merverdi krymper forbruksmarkedene, noe som skaper et trykk nedover på prisene. Deflatoriske tendenser vil føre til at kapital oppskrives i verdi, i stedet for at den blir nedskrevet slik behovet er. Det kan medføre et stadig voksende ubrukelig finanskapitalberg og et finansielt ragnarok som blir vanskelig å unngå. Når denne perioden inntreffer er samfunnet svanger med en forandring av sin organisasjon.

Mer om dette og om konturene av en ny samfunnsorganisasjon kan du lese i boken Den store sammenhengen bind 2: Kapitalens svanesang.